

IDENTITATS CULTURALS I USOS LINGÜÍSTICS A ANDORRA

Josep Manel BALLARÍN GAROÑA
Universitat Ramon Llull i Universitat de Barcelona

1. INTRODUCCIÓ

Al llarg del segle XX, Andorra ha experimentat uns canvis considerables, que cal entendre justament pel caràcter fronterer del país. El procés de modernització que s'ha produït a Andorra és fruit de les mateixes circumstàncies que concorren en els països veïns, que s'inscriu dins d'un procés de globalització a escala mundial, i que afecta els àmbits econòmic, polític i social.

En el transcurs de pocs decennis, les Valls d'Andorra han canviat la base de subsistència. Ha passat de ser una economia de caràcter bàsicament agrícola i ramadera a ser una societat basada en el sector serveis. Ha passat de tenir una població de 5.000 habitants el 1945 als 66.000 d'avui dia; de ser una societat culturalment homogènia a tenir una població diversa en origen, llengües i cultures. Durant tot aquest procés s'han modificat i adaptat les institucions polítiques, amb una Constitució moderna, de l'any 1993; s'ha instaurat un nou sistema educatiu propi, com l'Escola Andorrana, s'ha creat tot un sistema sanitari, de serveis socials i d'equipaments culturals, s'han construït carreteres i s'han introduït nous mitjans de comunicació. Tot aquest procés de canvis ha comportat una heterogeneïtat de situacions personals i de dinàmiques socials que han esdevingut molt complexes per la rapidesa i la naturalesa de les transformacions sofertes.

Els canvis econòmics viscuts durant els darrers seixanta anys han afavorit que Andorra hagi passat de ser una societat amb una emigració constant, fruit d'una economia agropastoral, a ser un país d'immigració, en el qual s'ha establert un gran nombre de població estrangera, bàsicament d'origen espanyol, francès i portuguès. Les migracions, doncs, han tingut un paper fonamental en la caracterització demogràfica del Principat. El resultat és que la població d'origen andorrà és avui minoritària. També és minoritària la població nacionalitzada andorrana, que és la que posseeix tots els drets polítics i socials del país, atès que els mecanismes de naturalització han estat molt restrictius, malgrat que hi ha hagut algunes reformes jurídiques en aquest sentit.

Aquest procés migratori, que encara és vigent, s'ha concentrat en les parròquies d'Andorra la Vella, Escaldes-Engordany, Encamp i Sant Julià de Lòria. Aquest ritme vertiginós de canvis ha provocat que els valors socials i els estils de vida de la població autòctona s'hagin vist alterats per la vinguda massiva d'immigrants que han aportat un nou repertori lingüístic i cultural. Així, doncs, la societat andorrana ha passat de ser una comunitat monolingüe oficialment i socialment a esdevenir un ecosistema dominat per un plurilingüisme que posa en perill la conservació de la identitat andorrana i la llengua pròpia del país.

En un territori de 464 km quadrats, hi viu una població de 66.343 persones (Cens d'estadística, 2001), a més del gran nombre de població eventual que hi va a treballar cada dia i que resideix a l'Alt Urgell. L'any 2001 estaven censades 24.654 persones amb passaport andorrà (el 37,2%), 26.251 de nacionalitat espanyola (el 39,6%), 6.708 de nacionalitat portuguesa (10,1 %), 4.279 de nacionalitat francesa (6,4%) i 4.451 d'altres nacionalitats (6,7%). L'any 1940, en canvi, els estrangers eren només un 17% de la població andorrana. Observem, doncs, com els andorrans representen el 37,2% davant del 62,8% de població estrangera. Amb relació als altres petits estats europeus com Mònaco, Liechtenstein i San Marino, Andorra destaca per la seva elevada taxa migratòria.¹

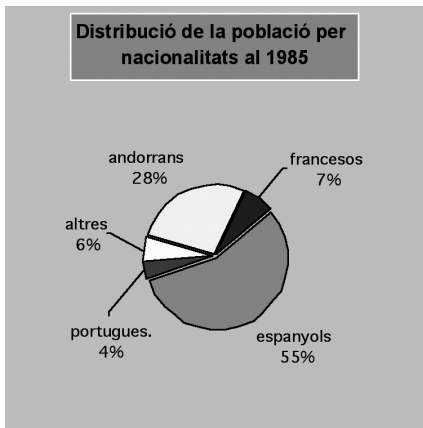
Aquesta modificació radical de les proporcions entre habitants autòctons i immigrants pot provocar a curt termini conflictes socials al país (Tapinós, 1987), o, si més no, segur que pot alterar la transmissió i l'ús de la llengua pròpia del Principat, que es veu immers en una dinàmica de plurilingüisme social, atès que la població immigrada constitueix la majoria de la població.

Per tal d'entendre millor l'evolució del fenomen migratori al Principat, començarem veient quina ha estat l'evolució de la població andorrana pel que fa a les diverses nacionalitats. Aquesta distribució ha anat variant en el transcurs dels darrers vint anys, en què es pot observar un augment progressiu del

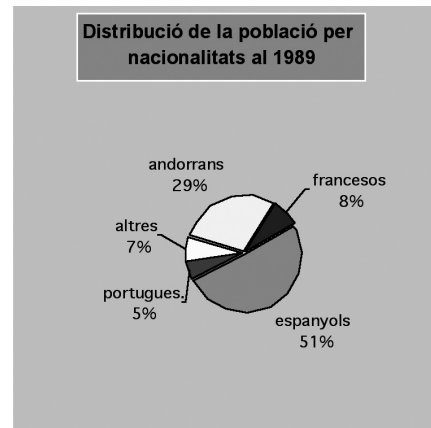
1. Per a més informació sobre altres microestats, vegeu Duurma (1994), que fa una comparació sobre l'organització social i política dels estats de Liechtenstein, San Marino, Mònaco, Andorra i el Vaticà.

nombre d'andorrans, que ha passat de representar el 26,78% de la població total l'any 1982 a representar el 37,17% l'any 2001. Com pot observar-se als gràfics 1, 2, 3 i 4, els espanyols han anat augmentant progressivament en xifres absolutes (de 24.695 el 1985 a 26.258 el 2001), però, en canvi, la seva proporció respecte del total ha tendit a disminuir. Així el nombre d'espanyols ha passat de representar el 55,90% de la població total el 1985 al 39,57% el 2001, mentre que ha augmentat el nombre d'andorrans. Aquest fet s'explica perquè la major part dels qui han adquirit la nacionalitat andorrana els darrers anys són espanyols o fills d'espanyols.

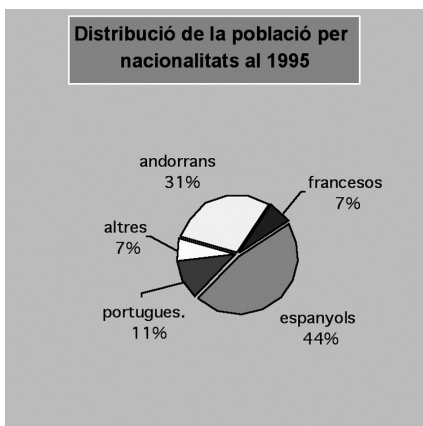
Gràfic 1

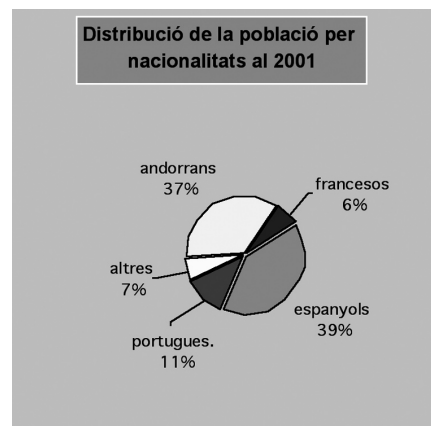
Gràfic 2

Gràfic 3

Gràfic 4

Font: Ministeri de Justícia i Interior (2001)

Si fem l'anàlisi de la distribució de la població per nacionalitats, podem observar que els andorrans es concentren majoritàriament a la parròquia d'Andorra la Vella (31,97%), i a Escaldes-Engordany (21,87%). Els espanyols es concentren a Andorra la Vella (34,69%). Els francesos ho fan a Encamp (31,97%) i els portuguesos a Andorra la Vella (28,21%), a Escaldes-Engordany (25,86%) i a Encamp (20,26%).

A cada parròquia la distribució de les diverses comunitats segueix bàsicament la mateixa estructura a escala nacional. No obstant això, es pot destacar que la comunitat francesa resident a Canillo representa el 17,35% del total d'habitants, i que la portuguesa resident a Encamp constitueix el 12,79%. La parròquia en què proporcionalment resideix un nombre major d'andorrans és Ordino, amb un 46,45%, seguida de Sant Julià, amb un 45,19%.

Taula 1. Distribució de la població per parròquies el 2001.
Font: Ministeri de Justícia i Interior (2001)

	Canillo	Encamp	Ordino	La Massana	Andorra la Vella	Sant Julià	Escaldes	Total
Andorrans	821	3.710	1.099	2.330	7.881	3.455	5.358	24.654
Espanyols	1.049	3.628	732	1.786	9.107	2.968	6.968	26.251
Francesos	523	1.365	170	532	842	252	586	4.270
Portuguesos	265	1.359	115	704	1.892	638	1.735	6.708
Altres	356	568	250	1.023	1.065	333	859	4.451
Total	3.014	10.627	2.366	6.375	20.787	7.646	15.519	66.334

1.1. El repertori lingüístic a Andorra

Andorra sovint ha estat mitificada com l'únic espai en el qual la llengua catalana s'ha parlat i ha estat llengua oficial de manera ininterrompuda i també com l'Estat a través del qual la llengua ha arribat a la seva internacionalització, com la inclusió del català a l'ONU. Aquesta mitificació ha estat simplificadora perquè l'estatus legal de monolingüisme oficial de la llengua catalana no en comporta necessàriament l'hegemonia ni la legitimació socials.

Com afirmen Boix i Farràs:

“A causa de l'absència d'un poder propi estatal conegut i reconegut unànimement, Andorra constitueix un mercat simbòlic molt fragmentat, tangencial entre els mercats simbòlics espanyol i francès, en els quals els estats respectius han arribat a legitimar-se socialment i a imposar un àmbit de pertinença propi.” (1994: 107)

Cal tenir present també que l'augment exponencial dels fluxos migratoris i l'assentament d'una societat de serveis, quant a l'oferta turística, d'esports i comercial, ofereix un ventall molt ampli de coneixement i ús de diverses llengües, car la situació geogràfica i econòmica del Principat possibilita un espai d'intercanvi i de confluència de diverses cultures, les quals són molt enriquidores per a la societat andorrana. Ara bé, aquest fet també pot posar en perill la continuïtat i la centralitat de la llengua catalana en àmbits clau com en les relacions interpersonals. És en aquest sentit que podem afirmar que els intents institucionals de difusió i de manteniment d'una llengua tan sols són eficaços si tenen continuïtat en àmbits més informals i en les relacions quotidianes (Vallverdú, 1993: 17).

Un altre aspecte que cal tenir en compte és el fet que la població que arriba a Andorra troba un ecosistema que no té una única llengua d'ús habitual en les relacions interpersonals, i, a més, la llengua pròpia de la comunitat receptora té un paper *discriminatori* menor que el que tenen altres llengües majoritàries com l'anglès a Gran Bretanya o a Puerto Rico, per exemple. Usem aquí el terme *discriminatori* per referir-nos a la necessitat d'un determinat coneixement d'una llengua per ser acceptat i distingit com a membre d'una comunitat o societat determinada, atès que la composició social de l'endogrup és heterogènia quant a cultures i llengües (Lamuela, 1994).

Hi ha hagut algunes investigacions que des de diverses perspectives han intentat explicar la realitat lingüística de les Valls d'Andorra, però no han estat gaire nombroses. Les més significatives per a la investigació que ens ocupa han estat les de Notó i Panyella (1982) i Notó (1983), que des de la psicologia social han descrit el microcosmos andorrà i han fet una aproximació al grau d'andorranització de la població, tot posant de manifest la manca d'etnocentrisme de la societat andorrana quant a la seva identitat. Puig (1987: 36) ha caracteritzat aquestes vacil·lacions d'esquizofrènia històrica. Aquesta indefinició i aquesta manca de sensibilització cultural, segons apunta l'autor, poden contribuir a minvar l'ús i l'adopció del català. A més, cal tenir en compte que les dues llengües dels estats veïns són llengües majoritàries, prestigioses i de reconeixement internacional, per la qual cosa són utilitzades pels immigrants que arriben a Andorra, a més a més, de ser conegudes i emprades per la població autòctona.

Lixfeld (1983) en la seva recerca sobre la situació lingüística d'Andorra va destacar alguns trets que considerem essencials en la nostra recerca, com a punt de partida:

- 1- Hi ha una manca d'ús generalitzat del català com a *lingua franca* en les comunicacions interpersonals malgrat que és la llengua oficial del país.
- 2- Hi ha una tendència alta al canvi de codi en la parla quotidiana, especialment en la població catalanoparlant, fruit de la intensitat dels contactes entre els diversos grups lingüístics: castellà, català i francès.

- 3- Hi ha uns coneixements escrits reduïts de català, en comparació amb el castellà i el francès, explicables per la manca d'un sistema educatiu propi que potencii aquesta llengua.
- 4- Hi ha una ideologia lingüística poc positiva per part de la població d'origen francès i espanyol, especialment castellanoparlants.

Posteriorment, Viladot (1993) analitza la distribució demolingüística del Principat i conclou que la vitalitat etnolingüística del català és limitada atès que és tractada de forma col·lateral en l'ensenyament andorrà, la qual cosa provoca que sigui poc emprada en els usos intercomunitaris.

Més endavant, Boix i Farràs (1994) per la seva part han analitzat els coneixements i els usos lingüístics dels estudiants de secundària d'Andorra i han arribat a conclusions semblants a les proposades per Viladot pel que fa al paper central i de llengua pivot que té el castellà a Andorra entre el jovent. Aquests autors han relacionat els diversos sistemes educatius amb l'ús divergent que fa de la llengua catalana aquest sector de població, compresa entre els tretze i els disset anys.

Recentment, Querol (2002) ha estudiat els usos lingüístics entre la població estudiantil d'Andorra de 4t d'ESO, i ha arribat a la conclusió d'una manca d'andorranització i d'identificació amb la llengua pròpia del país, a partir de l'anàlisi dels diversos sistemes educatius.

2. OBJECTIUS DE LA RECERCA I HIPÒTESI DE PARTIDA

Volem advertir el lector que aquest article forma part d'una investigació d'abast més ampli que té com a objecte conèixer i analitzar les causes que impulsen la població andorrana, compresa entre els 20 i els 40 anys, a sentir-se part d'un grup lingüístic i a fer servir una llengua determinada en els seus usos lingüístics.² Si entenem que els trets socials i culturals reflecteixen sempre una realitat psicosocial, aleshores podrem parlar d'un continuum d'interacció social en el qual distingirem dos nivells de relacions: un nivell interpersonal i un altre tipus d'intergrupals. Per això, la nostra anàlisi intenta escatir la correlació existent entre la identitat cultural dels individus estudiats i la llengua triada per a comunicar-se amb els altres.

En l'article que presentem a continuació mostrem les representacions socials dels diversos grups lingüístics (andorrans, espanyols,³ catalans, portuguesos i francesos) sobre les llengües parlades a Andorra i analitzem quines percepcions en tenen.

2. Per a més informació vegeu Ballarín, Josep. (2004): "La interrelació entre la identitat cultural de la població andorrana i els seus usos lingüístics", tesi doctoral llegida a la Facultat de Filologia de la UB.

3. Hem considerat amb l'etiqueta d'"espanyols", totes aquelles persones amb passaport espanyol, nascudes en un territori de parla no catalana.

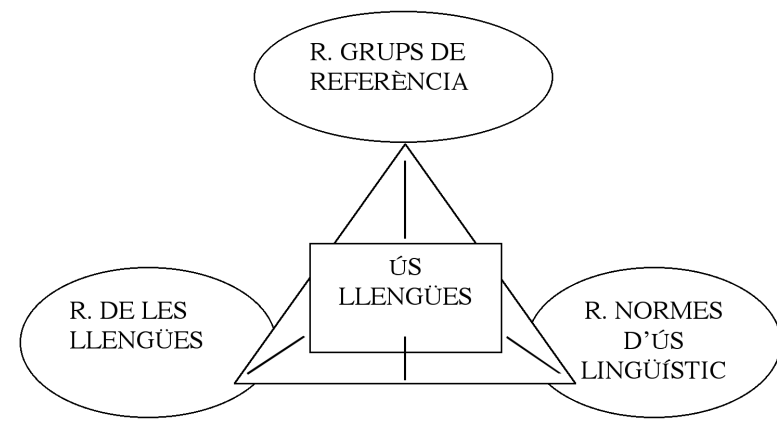
Aquest objectiu s'emmarca dins la hipòtesi de treball que formulem de la manera següent:

“Els tipus de comportaments lingüístics són el resultat de la interacció d'un conjunt de representacions socials que el subjecte fa a partir de la pròpia identitat cultural. Hi té una particular importància la interacció entre les tres següents:

- les representacions socials de cadascuna de les llengües presents al territori,⁴
- les representacions socials dels grups de referència que conviuen en un mateix ecosistema,⁵
- les representacions de les normes d'ús lingüístic en la xarxa interpersonal de comunicació⁶ dels subjectes.

Ho podríem esquematitzar de la manera següent:

Gràfic 5. Representacions socials que afecten l'ús de les llengües.

4. Jodelet (1989:36) defineix representació social: “És una forma de coneixement socialment elaborat i compartit que té una visió pràctica i que concorre en la construcció d'una realitat comuna a un conjunt social”.

5. Pretenen sistematitzar els determinants i les conseqüències dels processos d'avaluació i d'autoavaluació en els quals l'individu assumeix els valors o les altres normes d'altres individus i grups com un marc de referència.

6. La *xarxa interpersonal de comunicació* és el conjunt de persones que comparteixen una de les seves llengües i que tenen interaccions lingüístiques entre elles.

3. METODOLOGIA

La mostra de l'estudi està formada per 125 persones. Així, doncs, hem seleccionat 25 subjectes de les comunitats lingüístiques i nacionals majoritàries a Andorra (andorrans, espanyols, dels quals hem diferenciat en l'anàlisi posterior entre els nascuts en territoris de parla castellana i els nascuts en territoris de parla catalana; portuguesos i francesos). La població estudiada s'ha triat pel procediment metodològic anomenat "bola de neu", tot seguint xarxes de relacions, a partir dels individus que hem entrevistat, la qual cosa ha afavorit l'obtenció d'informació de caràcter més confidencial i més fiable. Aquest mostreig teòric ens ha permès, doncs, seleccionar els subjectes no per la seva representació estadística sinó per la seva representativitat dins del país o dins d'un col·lectiu determinat.

La població triada és d'edats compreses entre els 20 i els 40 anys, ja que són les generacions que marcaran el futur en la transmissió de la llengua i la cultura andorranes. Els individus triats ho han estat tot seguint diversos *critèris tècnics*: un primer criteri ha estat el d'*heterogeneïtat*, per tal d'obtenir persones amb representacions socials diverses, que representen els diversos grups socials presents al territori; un segon criteri és el de *quotes*, ja que hem seleccionat el mateix nombre de membres de cada grup ètnic; un tercer criteri ha estat de caràcter *cronològic* ja que els individus tenen una edat compresa entre 20 i 40 anys; un quart criteri és el *territorial*, perquè s'ha buscat que hi haguessin representants de totes les parròquies del Principat i, un darrer criteri de selecció, ha estat el de la *representativitat*, atès que s'han buscat subjectes que poden resultar interessants per la funció social que exerceixen.

Pel que fa als *instruments utilitzats*, hem elaborat una *enquesta-qüestionari* de resposta múltiple que recull informació referent al nivell socioeconòmic dels enquestats, les percepcions entre llengua d'ús i estructura social, el grau de coneixement i d'utilització de les diverses llengües, entre d'altres, i també una *entrevista semiestructurada* que ens ha permès descriure els aspectes sociològics i afectius referents al procés d'integració lingüísticocultural i analitzar les percepcions i les actituds envers les diverses comunitats lingüístiques del Principat.

El disseny, per tant, pretén utilitzar una metodologia que integri les tècniques quantitatives per una banda, i les tècniques qualitatives per l'altra, per tal de comprendre millor el fenomen estudiat. Per aquesta raó, en el processament de les dades s'han seguit els passos següents: un cop concertada l'entrevista, s'ha administrat de forma presencial l'enquesta-qüestionari, que ha estat resposta amb el suport de l'entrevistador i posteriorment s'ha passat a fer l'entrevista, la qual ha estat enregistrada amb el permís de la persona entrevistada, i posteriorment s'ha transcrit mitjançant el programa de Microsoft Word i s'han fet les correspondències posteriors.

L'anàlisi de les dades s'ha fet amb els programes informàtics SPSS v. 11 i ATLAS/ti v. 4.2. Totes les dades referents al qüestionari s'han processat amb el paquet estadístic SPSS, mentre que amb el programari ATLAS/ti s'ha procedit a fer tota la codificació de les respostes obtingudes durant les entrevistes per tal d'obtenir diversos patrons de conducta.

4. RESULTATS

A continuació descriurem els resultats de la nostra recerca per tal d'entendre el comportament, els usos i les representacions socials que tenen els individus enquestats en relació amb les llengües que es parlen a Andorra, i concretament, envers el català i la comunitat andorrana.

4.1. Percepcions entre llengua d'ús i estructura social

Per valorar les percepcions de la població envers les llengües parlades a Andorra i la seva distribució en l'estructura social, s'ha preguntat sobre quina era la llengua més utilitzada per diversos oficis que representen diversos estatus socials.

En el present article utilitzem el concepte de *comunitat lingüística* per referir-nos a la distinció idiosincràtica i territorial que caracteritza un determinat grup de parlants.⁷

Si analitzem les taules que tenim a continuació, podem observar que els valors atorgats a l'ús de les diverses llengües canvien en funció de l'àmbit social a què ens referim. Així, en els oficis amb una càrrega social institucional com el ministre, el funcionari o la policia (vegeu taules 2, 3 i 4), podem observar que els índexs atribuïts a l'ús del català com a llengua d'ús preferent són més alts. Els valors oscil·len entre el 90% atorgats al ministre, passant pel 80% del policia fins a arribar al 68% dels funcionaris públics. En canvi, aquests darrers n'obtenen també un 28% en l'ús indistint del català, castellà o francès, la qual cosa fa palesa la trilingüïtzació de les institucions envers el públic d'origen estranger. I encara aquest percentatge augmenta fins a un 44% en el cas de la població de nacionalitat portuguesa, seguida d'un 36% quan ens referim a la població d'origen francès.

Taula 2. Percepcions sobre la llengua més utilitzada pels ministres.

Quina llengua et sembla que fa servir més el ministre?	comunitat lingüística					
	portuguesa	francesa	espanyola	andorrana	catalana	Total
català	84,0%	84,0%	86,7%	100,0%	100,0%	90,0%
castellà	4,0%	4,0%				2,0%
català / castellà / francès	12,0%	12,0%	13,3%			8,0%
Total	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%

7. Per als individus de passaport espanyol hem distingit dos grups. Els nascuts en territoris de llengua catalana, com País Valencià, Illes Balears o Catalunya, i els nascuts en zones de llengua castellana. Aquesta partició creiem que ens permet veure millor les diferències que existeixen entre aquest dos col·lectius.

Taula 3. Percepcions sobre la llengua més utilitzada pels funcionaris públics.

Quina llengua et sembla que fa servir més un funcionari públic?	comunitat lingüística					
	portuguesa	francesa	espanyola	andorrana	atalana	Total
català	48,0%	60,0%	73,3%	84,0%	90,0%	68,0%
castellà	8,0%		6,7%			3,0%
català / castellà / francès	44,0%	36,0%	20,0%	16,0%	10,0%	28,0%
francès		4,0%				1,0%
Total	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%

Taula 4. Percepcions sobre la llengua més utilitzada per la policia.

Quina llengua et sembla que fa servir més un policia?	comunitat lingüística					
	portuguesa	francesa	espanyola	andorrana	atalana	Total
català	80,0%	64,0%	86,7%	88,0%	90,0%	80,0%
castellà	4,0%					1,0%
català / castellà / francès	16,0%	32,0%	13,3%	12,0%	10,0%	18,0%
francès		4,0%				1,0%
Total	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%

Semblantment passa en el món econòmic i laboral (vegeu taules 5, 6, 7 i 8). Trobem que la percepció en l'ús del català oscil·la entre el 72% en el cas dels directors de banc, passant pel 68% per als professionals liberals, i el 62% per als empresaris i administratius. Ara bé, per a tots els casos són significatives les dades referents a l'ús de les tres llengües com a llengües d'ús quotidià. Per als grups lingüístics d'origen estranger (portuguesos, francesos i espanyols –no catalans) el trilingüisme social es fa molt evident car arriba a nivells molt significatius. Així, en el cas dels empresaris, els francesos consideren que el 36% utilitzen les tres llengües, mentre que en el cas dels directors de banc, l'índex arriba al 46,7% segons els espanyols. D'altra banda, els portuguesos consideren que el 44% dels metges, els advocats i els arquitectes i el 52% d'administratius utilitzen de manera habitual les tres llengües.

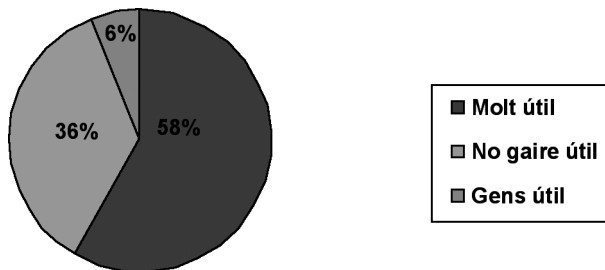
Taula 13. Percepcions sobre la llengua més utilitzada pels paletes/fusters/electricistes i lampistes.

Quina llengua et sembla que fa servir més un paleta / fuster / electricista / lampista?	comunitat lingüística					
	portuguesa	francesa	espanyola	andorrana	atalana	Total
català	4,0%	8,0%				3,0%
castellà	56,0%	36,0%	80,0%	80,0%	40,0%	48,0%
català / castellà / francès		12,0%				4,0%
portuguès	8,0%	12,0%	13,3%	13,3%	30,0%	12,0%
castellà / portuguès	32,0%	32,0%	6,7%	6,7%	30,0%	33,0%
Total	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%

4.2. Utilitat del català a Andorra

Les percepcions sobre la utilitat del català a Andorra són sensiblement diferents en funció de la comunitat lingüística a la qual interroguem. Si prenem com a punt de partida l'univers de la mostra seleccionada, podem comprovar que un 58% dels enquestats consideren que el català a Andorra és molt útil, un 36% estimen que no és gaire útil i un 6% creuen que no ho és gens, d'útil (vegeu gràfic 6). Ara bé, si analitzem les dades des del punt de vista de les diverses comunitats lingüístiques, podem observar que justifiquen les diferències en les seves percepcions al voltant del paper de la llengua com a vehicle de comunicació dins del Principat d'Andorra.

Gràfic 6. Percepcions sobre la utilitat del català a Andorra

El grup d'andorrans considera, en un 68%, molt útil l'ús del català a Andorra, mentre que un 32% entén que no és gaire útil (vegeu gràfic 7). Els arguments utilitzats per tal de justificar-ne la utilitat són que la llengua permet identificar clarament les fronteres de la comunitat andorrana i distingir-se de les comunitats

veïnes. D'altra banda, consideren que els possibilita la comunicació en la vida quotidiana i que els atorga prioritat en l'àmbit laboral a l'hora de sol·licitar una feina, llevat dels àmbits del comerç i de la construcció, que utilitzen altres llengües presents a Andorra. També consideren que és una bona eina per a la integració social al país i, finalment, addueixen que és molt útil parlar-la per assegurar la supervivència de la llengua. Vegem-ne alguns comentaris sobre el que acabem de dir:⁸

P:10 AND Molt útil. Perquè per a qualsevol feina que vulguis fer, més enllà de treballar en una botiga o a la construcció és imprescindible el català. Si vols fer qualsevol cosa administrativa necessites el català.

P:24 AND Molt útil. Entre nosaltres molt útil però quan vas a les botigues és poc útil perquè no t'entenen. Laboralment depèn de quin tipus de feina facis.

P:15 AND Molt útil. Per sentir-se més bé al país és essencial. També per sentir-se millor a nivell social i per tenir una feina millor.

P:20 AND Laboralment, depèn. En el sector comerç no és gaire útil el català. A nivell social és més important per integrar-se, per poder participar-hi, com a model és també molt important. Quan la gent va a un acte social, allà tothom parla català, és vinculant, i l'has d'entendre perquè allà tothom parla en català.

Els andorrans que pensen que el català no és gaire útil (un 32%) ho justifiquen dient que és una llengua amb poc reconeixement internacional, cosa que la deixa en desavantatge respecte d'altres llengües més majoritàries, com el castellà o l'anglès. Una altra raó adduïda és que el trilingüisme social present a l'ecosistema andorrà possibilita la comunicació intergrupala, encara que no es conegui el català. El tercer argument se sustenta en el fet que el castellà ha esdevingut *lingua franca* i que, per tant, substitueix part de les funcions lingüístiques que podrien ser desenvolupades pel català. Finalment, es considera que l'adaptació lingüística dels andorrans davant d'un interlocutor que no s'expressa en català resta eficaçia a l'ús de la llengua catalana al Principat. Vegem algunes de les respostes donades:

P:20 AND No gaire útil. Com a necessitat de comunicar-te, no és una necessitat. Et pots comunicar perfectament parlant qualsevol altra llengua.

P:16 AND No gaire útil. S'imposa el català però la gent continua parlant en castellà. Hi ha qui no fa l'esforç de parlar català i no hi ha res a fer.

8. Les anotacions són citacions literals extretes de les transcripcions dels entrevistats. Apareix el nombre del participant (P:) seguit de la comunitat a la qual pertany. Per a més informació, vegeu Ballarín, J. (2004): "La interrelació entre la identitat cultural de la població andorrana i els seus usos lingüístics", tesi doctoral llegida a la Facultat de Filologia de la UB.

P:8 AND No gaire útil, per a la gent de fora. Perquè sempre els andorrans han canviat de llengua per facilitar la tasca comercial, per interès comercial.

Per als ciutadans de passaport espanyol, la percepció sobre la utilitat del català és diferent segons si es tracta de la comunitat espanyola o de la catalana. Així, podem observar que els espanyols són el grup lingüístic que presenten uns índexs més baixos pel que fa a la utilitat de la llengua: un 36% consideren que és molt útil, mentre que un 64% creuen que no és gaire o gens útil (vegeu gràfic 7). Per contra, els percentatges de la comunitat catalana són similars als obtinguts pels andorrans, els quals se situen a l'entorn del 70%, per a la categoria de molt útil, i d'un 30%, per als qui no la consideren gaire útil.

Els arguments expressats pels espanyols per considerar que el català és molt útil fan referència al camp laboral, i al fet que consideren que és la llengua identificadora de la població autòctona, per la qual cosa aprendre'l afavoreix la integració social. Mostren una visió de caràcter més pragmàtic. Entre les raons per considerar poc necessari l'ús del català trobem arguments referits al pes demogràfic de la població espanyola en relació amb la resta de col·lectius residents a Andorra, a l'ús del castellà com a llengua de comunicació intergrup, al poc reconeixement del català en l'àmbit internacional, al fet de ser una llengua minoritària i a la temporalitat de la immigració. Alguns d'aquests arguments són els següents:

P:6 ESP No gaire útil perquè ja parlant castellà ja t'entenen molt bé. És important perquè és la llengua oficial, però si ja l'entens i no el parles penso que no tens cap problema.

P:7 ESP No gaire útil. És l'idioma oficial del país i és bo conservar-lo. Laboralment és útil i socialment també. Però amb el castellà et pots relacionar amb més gent. Amb el català et tanques més.

P:9 ESP No gaire útil perquè només et serveix per viure aquí a Andorra. Ara bé, per a relacionar-se amb la gent del país sí que és molt útil.

P:15 ESP Gens útil perquè amb el castellà puc arribar al mateix lloc que un català. Un francès no, però amb espanyol, sí.

P:12 ESP Gens útil. És una llengua que parla molt poca gent i no m'interessa.

P:19 ESP Gens útil perquè si els meus fills volen tornar a Espanya necessitaran el castellà.

P:23 ESP Gens útil. Perquè si aprens només català després no pots sortir d'aquí, perquè ningú t'entén.

Els catalans consideren que la llengua és molt útil perquè gran part del turisme d'Andorra prové de Catalunya, i especialment, per una raó afectiva envers la llengua, amb la qual se consideren identificats, d'aquí l'adjectiu "nostra". També s'hi afegeix un criteri de supervivència de la pròpia llengua i d'integració al país. Entre els qui la consideren no gaire útil, preval l'argument del pes del castellà al Principat com a llengua d'interacció intergrupala. Els entrevistats ho han expressat de les maneres següents:

P:14 CAT Molt útil perquè és la nostra llengua de sempre i crec que s'ha de conservar.

P:16 CAT Molt útil. Et serveix per relacionar-te amb la gent d'aquí i per treballar.

P:24 CAT Molt útil. És la llengua del país i la nostra llengua i s'ha de defensar.

P:5 CAT No gaire útil. No és imprescindible perquè hi ha molta gent castellanoparlant o portuguesos o francesos, però sí que va bé saber-lo. La gent sap que li convé aprendre català.

P:20 CAT No gaire útil. A Andorra hi ha molta gent que parla castellà i si no vols no et cal utilitzar el català. Encara que a nivell laboral és útil saber-lo.

P:21 CAT No gaire útil, perquè no és imprescindible parlar en català perquè t'entenguin, amb el castellà pots viure perfectament.

En el cas de la població portuguesa i francesa, un 64% i un 52%, respectivament, consideren que el català és molt útil a Andorra (vegeu gràfic 7), mentre que un 36% i un 48% pensen que no ho és gaire o gens. Els arguments a favor o en contra de la utilitat són semblants per als dos col·lectius, ara bé, sorprèn que no s'assenyali en cap cas l'àmbit laboral com a necessitat per a l'ús de la llengua. Per a ells, la utilitat se centra en dos arguments: en l'oficialitat de la llengua, en tant que és llengua de l'Administració, i en segon lloc, s'atorga a la llengua una funció integrativa, per formar part de la societat andorrana. Els arguments que consideren la llengua catalana com a poc o gens útil es centren bàsicament en tres raons: l'economia andorrana, basada en el turisme; el trilingüisme present al Principat i el paper del castellà com a *lingua franca*. A més, consideren que les relacions en l'àmbit del lleure es produeixen sempre entre connacionals. Vegem algunes de les respostes donades:

P:4 FR Molt útil. És la llengua oficial i és obligatòria.

P:10 PORT Molt útil per a tot en general. Per integrar-te al país i amb els andorrans.

P:17 PORT Molt útil. Es parla català a tot arreu. Si et vols integrar amb la gent d'aquí és molt important perquè els andorrans valoren molt que aprenguis la seva llengua. La tenen com a un símbol nacional.

P:19 FR Molt útil. Aprendre la llengua és la primera cosa que s'ha de fer per adaptar-se a un país. És el primer diferenciador d'una cultura amb una altra.

P:11 FR No gaire útil. Depèn de les situacions. A Andorra també hi ha altres llengües i ens hem d'adaptar. És un país turístic.

P:2 FR No gaire útil. Hem d'atendre a molts turistes.

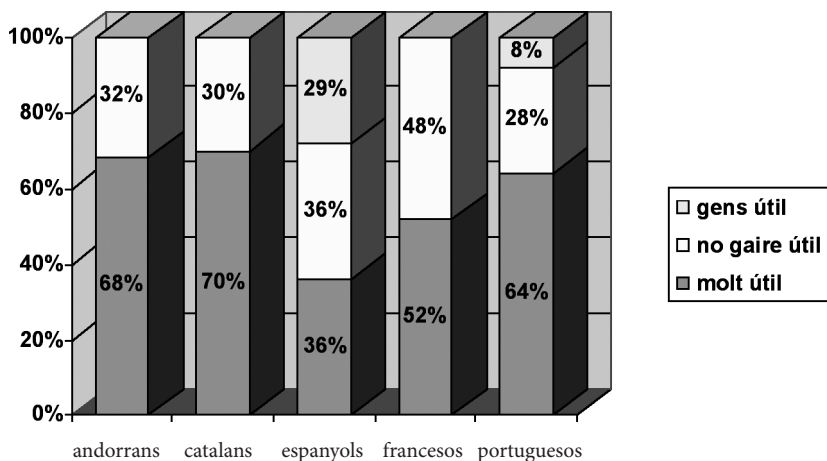
P:12 FR No gaire útil. Hi ha moltes llengües barrejades és difícil. A més, en francès et pots comunicar amb gairebé tothom, o en castellà.

P:18 FR No gaire útil. Si parles francès o castellà tothom t'entén.

P:14 PORT Gens útil, perquè tothom t'entén en castellà. No parlo català, però si el parlés em serviria per comunicar-me amb els andorrans.

P:15 PORT Poc útil. És un idioma més a Andorra, però es parla més el castellà que el català.

Gràfic 7. Percepcions sobre la utilitat del català a Andorra per comunitats lingüístiques.

4. 3. Pressió exercida per l'entorn laboral per parlar en català

Entre els diversos grups lingüístics que conviuen a Andorra, observem que la pressió laboral a la qual declaren estar sotmesos varia molt en funció de la comunitat a què ens referim. Podem constatar que per als catalans la necessitat declara-

da de parlar català a la feina és d'un 80%, percentatge que va disminuint de manera gradual si observem les altres comunitats: espanyols, un 40%; portuguesos, un 24%; i francesos, un 12% (vegeu gràfic 8).

Les diferències percentuals les hem de buscar en els tipus de feina que desenvolupen cadascun dels col·lectius. Mentre que en el cas dels catalans desenvolupen feines de caràcter oficial i tècnic per a les quals és necessari expressar-se en català, en el cas dels espanyols aquest índex es redueix considerablement. En el cas dels portuguesos, atès que molts es dediquen a sectors com la construcció, l'agricultura, la mecànica o la neteja, es relacionen bàsicament amb persones de la mateixa procedència. Els francesos, en canvi, sí que es dediquen més a feines de tracte amb el públic, com ara el comerç, l'hoteleria i la restauració, però atesa la seva concentració geogràfica a les parròquies altes, en concret al Pas de la Casa, la pressió del català a la feina és molt minsa. Vegem-ne alguns comentaris:

P:10 ESP Sí. A mi, ara no em diuen res, però abans em deia la meva cap "ai, aquest castellà teu, l'hem de corregir, hauries de parlar en català,...". A la feina sempre hem de parlar en català, però de bon rotllo. A la feina hem parlat, de vegades, de portar un professor de català però com que no trobem un horari de gust per a tothom i estem tot lo dia treballant és una mica difícil. Llavors no hem fet res. Hem fet curset de geriatria, d'Alzheimer...

P:3 PORT No, la mà d'obra no té que parlar gaire.

P:7 PORT No, perquè a la meva feina tots som de Portugal i no ens diuen res.

P:12 PORT Sí, estic davant del públic i haig de parlar-lo obligatòriament, a més, m'ho demanen.

P: 23 FR Sí, em diuen que hauria d'anar a les classes de català, però per l'horari no hi puc anar. A més, ja no et pots inscriure perquè t'has d'inscriure per a tot l'any.

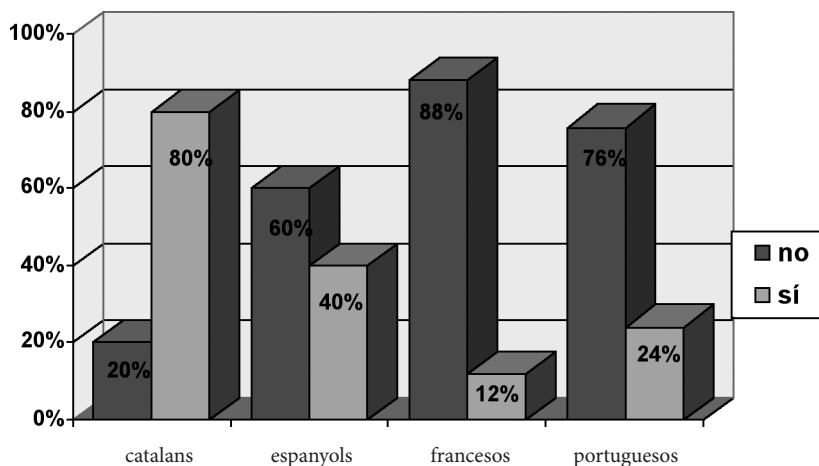
P: 7 FR Sí, el meu cap insisteix perquè parli català amb tothom, però creu que s'ha de parlar de tot perquè estem en un país turístic.

Finalment, cal comentar que els andorrans proposen que l'ús del català sigui un requisit per poder promocionar-se dins de l'àmbit laboral.

P:1 AND Si fos un requisit per accedir a una feina jo aprendria català. Ha de ser un requisit per poder treballar.

P:7 AND S'hauria de possibilitar l'accés a promocions millors dins la feina per a qui parli en català. Si no saps el català, que puguis aprendre'l durant un temps, sense que hagi de ser un requisit indispensable per a la feina.

Gràfic 8. Pressió exercida en l'entorn laboral per parlar en català.

4.4. Quina llengua es parlarà a Andorra d'aquí a deu anys

Un dels indicadors de la vitalitat lingüística d'una llengua rau en el fet de les percepcions que es tenen sobre l'ús quotidià i les perspectives de futur. El fet que en l'ecosistema andorrà convisquin diversos grups ètnics amb llengües diferents de la pròpia del territori ens qüestiona quines dinàmiques de substitució lingüística s'hi produiran i quina llengua en sortirà beneficiada.

Si observem el gràfic 9, podem constatar que les representacions socials sobre les diverses llengües és diferent en funció del col·lectiu a què ens referim. Mentre que els catalans no perceben cap tipus de canvi en la situació futura del català, el 100% considera que es continuarà parlant el català, el castellà, el francès i el portuguès dins dels mateixos paràmetres actuals, la resta de grups consideren que hi haurà una tendència cap a la substitució del català pel castellà, tal com opinen el 36% dels andorrans i dels espanyols enquestats, i el 19% dels francesos o el 20% dels portuguesos.

En el cas dels andorrans, a més, es té la percepció que l'ús del portuguès també augmentarà per causa de les fortes onades migratòries dels darrers temps. Aquesta tendència cap al castellà pot provocar que els andorrans tinguin la percepció d'una pèrdua de vitalitat pel que fa a la pròpia llengua i a la seva identitat etnolingüística, la qual cosa pot provocar un conflicte potencial subjacent envers la immigració. També consideren que entre les mesures que poden reforçar la presència i el manteniment del català hi ha el fet de fer una bona política lingüística i un bon disseny del sistema educatiu.

P:5 AND El català continuarà existint junt amb el castellà, el francès i el portuguès. Si es fa una política lingüística es mantindrà el català sinó la balança es decantarà cap el castellà.

P:5 CAT El català continuarà existint juntament amb el castellà, el francès i el portuguès. Desconec la balança però jo crec que s'està estabilitzant l'ús del català. Això dependrà molt de l'acceptació dels diferents models educatius. Si la gent que ve de fora i que té els fills en edat escolar i porten els fills més a l'escola andorrana que a l'escola espanyola, l'ús del català s'estabilitzarà.

P:10 ESP El català continuarà existint juntament amb el castellà, el francès i el portuguès. Sobretot, si a les escoles es mantenen els tres sistemes educatius això fa que els nens no parlin en català i que el castellà es mantingui.

P:13 AND El català serà substituït cada vegada més pel castellà. Però, si fem una bona política no passarà això.

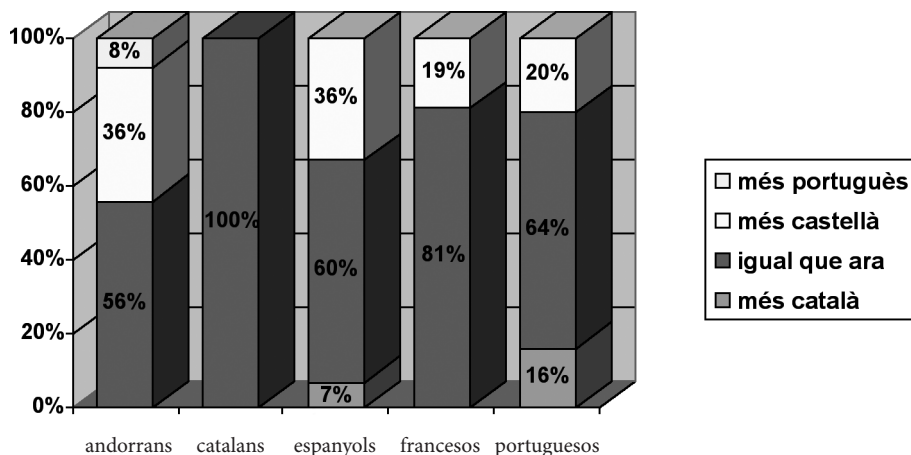
P:8 AND El català serà substituït cada vegada més pel castellà, per culpa dels portuguesos.

El grup d'espanyols apareix reforçat quant a la seva etnicitat, ja que com apareix en el gràfic 9, més d'un terç considera que la presència del castellà augmentarà en un futur immediat.

P:11 ESP El català serà substituït cada vegada més pel castellà. Però depèn perquè si els nens que van a l'escola aprenen català potser serà diferent. Has de pensar que som un país que neix molt nen i, per tant, amb una bona política podria canviar. Però si obliguen la gent aconseguiran que la gent parli més en castellà.

El grup de portuguesos, en canvi, creu que l'ús social del català augmentarà. Així ho manifesten un 16% dels entrevistats.

Gràfic 9. Percepcions sobre la situació lingüística a Andorra d'aquí a deu anys.

4.5. Llengües d'ús de les diverses comunitats lingüístiques

4.5.1. Llengües d'ús i comportament lingüístic en l'àmbit familiar

En aquest apartat, hem intentat esbrinar si en l'àmbit familiar es produeix un canvi de llengua generacional o si, al contrari, es manté la llengua d'origen, sempre a partir dels usos declarats pels subjectes entrevistats. Des d'aquesta perspectiva, hem pogut observar el següent:

En les relacions familiars, el nivell d'utilització del català es pot considerar moderat: en un 34% de les llars es parla català. Ara bé, les diferències més significatives es produeixen quan s'analitzen els usos lingüístics per nacionalitats. És a les llars on la persona és andorrana o de nacionalitat espanyola de llengua materna catalana on s'utilitza més el català, 92,5% i 74,4%, respectivament.⁹ La freqüència d'ús del català dins del nucli familiar per a les altres nacionalitats és molt baixa: només el 12% dels francesos i el 8,4% dels espanyols de llengua materna castellana l'utilitzen. Aquest percentatge baixa al 3% per als portuguesos. Hem de tenir en compte que els baixos percentatges obtinguts per les comunitats immigrants tenen com a causa el fet que es tracta de població adulta que ha viscut gran part de la seva vida en llocs on hi havia una altra llengua d'ús i al fet que sovint encara manté forts lligams amb els llocs d'origen, per la seva proximitat geogràfica amb el Principat.

Pel que fa a la llengua de transmissió generacional, podem afirmar que el grup d'andorrans i de catalans mantenen la llengua catalana en un 92% i un 80%, respectivament (vegeu taules 14 i 17). Ara bé, en els grups lingüístics d'origen estranger és especialment significatiu el cas dels portuguesos, que mentre que un 92% parla en portuguès amb els seus progenitors, només un 60% manté la seva llengua amb els fills, i en canvi, un 36% afirma que parla als seus fills en castellà ja que els resultarà més útil per al seu futur. I tan sols un 4% en català, la qual cosa posa de manifest la preferència d'aquest grup per una llengua diferent de la pròpia i, en concret, pel castellà. En el cas de la població francesa, observem que el comportament lingüístic generacional també canvia, de manera que mentre un 96% manté el francès amb els seus ascendents, en el cas dels fills, només ho fa un 84%, i un 16% s'inclina cap al català. Finalment, en el cas dels espanyols comprovem que es mantenen els mateixos percentatges en l'ús del castellà, i que no hi ha cap adaptació envers el català.

9. El càlcul correspon a la suma de totes les relacions lingüístiques dins l'àmbit familiar: entre pares, entre pares i fills, entre germans, entre la parella i amb els fills.

Taula 14. Llengua parlada amb els pares.¹⁰

Quina llengua parles amb els teus pares?	comunitat lingüística					
	portuguesa	francesa	espanyola	andorrana	atalana	Total
atalà				84,0%	50,0%	26,0%
castellà, portuguès o francès	92,0%	96,0%	93,0%	4,0%	30,0%	65,0%
un atalà i l'altre en castellà, portuguès o francès	8,0%	4,0%	6,7%	12,0%	20,0%	9,0%

Taula 15. Llengua parlada amb els germans.

Quina llengua parles amb els teus germans?	comunitat lingüística					
	portuguesa	francesa	espanyola	andorrana	atalana	Total
atalà		4,3%		90,9%	55,6%	28,3%
castellà, portuguès o francès	100,0%	95,7%	93,3%	9,1%	22,2%	68,5%
un atalà i una altra llengua			6,7%		22,2%	3,3%

Taula 16. Llengua parlada amb la parella.

Quina llengua parles amb la teua parella?	comunitat lingüística					
	portuguesa	francesa	espanyola	andorrana	atalana	Total
atalà	4,0%	4,8%		91,3%	70,0%	31,9%
castellà, portuguès o francès	96,0%	76,2%	86,7%	8,7%	30,0%	61,7%
jo en atalà i la parella en castellà, portuguès o francès			6,7%			1,1%
jo en castellà, portuguès o francès i la parella en atalà		19,0%	6,7%			5,3%

10. En els quadres que presentem a continuació, quan s'expressa "castellà, portuguès o francès", els individus entrevistats han declarat la llengua que fa referència a la seva comunitat lingüística com a llengua d'ús.

Taula 17. Llengua parlada amb els fills.

Quina llengua parles o parlaries als teus fills?	comunitat lingüística					
	portuguesa	francesa	espanyola	andorrana	catalana	Total
català	4,0%	16,0%		92,0%	80,0%	36,0%
castellà	36,0%		93,3%	8,0%	20,0%	27,0%
francès		84,0%	6,7%			22,0%
portuguès	60,0%					15,0%

4.5.2. Llengües d'ús i comportament lingüístic en la vida social

En l'àmbit social, la societat andorrana constitueix un conjunt molt heterogeni. Així, en la pràctica dels seus usos lingüístics podem distingir clarament les interaccions i les relacions que existeixen entre els diversos grups etnolingüístics.

Un primer aspecte que cal remarcar és el paper del castellà com a llengua d'interacció i intercanvi entre els diversos grups socials. Podem observar que el grau d'implantació d'aquesta llengua en la vida social és molt alt en general. D'una banda, per l'alt contingent de castellanoparlants que viuen a Andorra i, per l'altra, perquè és la principal llengua d'interacció amb els nombrosos contingents de turistes que passen pel país. En el context andorrà podem afirmar que el castellà té un paper bàsicament instrumental més que simbòlic o identitari (excepte per als mateixos originaris de zones castellanoparlants).

Per als andorrans, el català és la llengua predominant en els àmbits públics i la més utilitzada habitualment en les relacions interpersonals. Així, si ens fixem en els àmbits de lleure com la discoteca o l'esport, observem que un 84% i un 88%, respectivament, afirmen utilitzar la llengua catalana habitualment. Aquest fet ens mostra un pregon sentiment de fidelitat a la llengua pròpia, però també ens mostra un sistema de relacions socials bastant etnocèntric. En el cas dels catalans el percentatge d'ús se situa a l'entorn del 40% (vegeu taules 18 i 19).¹¹

Els altres grups nacionals, en canvi, palesen una tendència cap a l'ús majoritari del castellà en les mateixes situacions (vegeu taules 18 i 19). Així, observem que els espanyols l'empren en un 93,3% a la discoteca o en un 80% als centres esportius, semblantment a la població d'origen portuguès. En el cas dels francesos, un 28% afirma que utilitza el francès per a relacionar-se informalment en espais de lleure, cosa que indica una certa separació entre l'endogrup i els exogrupos.

11. Cal tenir present que dins la comunitat catalana hem inclòs els subjectes nascuts en territoris de parla catalana, però que no necessàriament tenen el català com a llengua d'ús habitual. Considerem que no sempre es correspon la identitat catalana amb el fet de parlar català. La mostra triada n'és un exemple.

Taula 18. Llengua utilitzada a la discoteca.

Quina llengua parles a la discoteca?	comunitat lingüística					
	portuguesa	francesa	espanyola	andorrana	atalana	Total
atalà	4,0%	24,0%	6,7%	84,0%	40,0%	33,0%
castellà	72,0%	32,0%	93,3%	4,0%	60,0%	47,0%
atalà / castellà / francès	8,0%	16,0%		12,0%		9,0%
francès	4,0%	28,0%				8,0%
portuguès	12,0%					3,0%
total	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%

Taula 19. Llengua utilitzada al centre esportiu.

Quina llengua parles al centre esportiu?	comunitat lingüística					
	portuguesa	francesa	espanyola	andorrana	atalana	Total
atalà	8,0%	32,0%	6,7%	88,0%	40,0%	37,0%
castellà	84,0%	28,0%	80,0%	4,0%	60,0%	47,0%
atalà / castellà / francès	4,0%	16,0%	13,3%	8,0%		9,0%
francès		24,0%				6,0%
portuguès	4,0%					1,0%
total	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%

Si prenem com a perspectiva les diverses comunitats lingüístiques, podem constatar que els andorrans utilitzen el català com a signe d'identitat grupal i com a llengua pròpia per tal d'establir fronteres simbòliques i culturals respecte a les altres nacionalitats, per la qual cosa utilitzen el català majoritàriament i se'n senten orgullosos de fer-ho. Majoritàriament, utilitzen el català en un 83%¹² habitualment, encara que el seu trilingüisme pragmàtic fa que de vegades utilitzin el castellà o el francès (vegeu taula 20). Malgrat tot, són conscients que la llengua majoritària parlada al carrer és el castellà, així ho creuen un 84% dels andorrans (vegeu taula 23).

Els espanyols (de llengua materna castellana) són els que menys utilitzen el català de tots els grups nacionals estrangers. Així, podem assenyalar que tan sols un 26,7% afirma que utilitza el català com a llengua preferent d'atenció al públic,

12. El percentatge és el resultat de l'ús que se'n fa quan van a comprar, en l'atenció al públic i per demanar una informació al carrer.

Taula 21. Llengua utilitzada en l'atenció al públic.

Quina llengua s'utilitza en l'atenció al públic?	comunitat lingüística					
	portuguesa	francesa	espanyola	andorrana	atalana	Total
català	40,0%	36,0%	26,7%	84,0%	70,0%	51,0%
castellà	48,0%	12,0%	46,7%	8,0%	10,0%	25,0%
català / castellà / francès	8,0%	16,0%	26,7%	8,0%	20,0%	14,0%
francès	4,0%	36,0%				10,0%
total	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%

Taula 22. Llengua utilitzada per demanar una informació al carrer.

Quina llengua empres per demanar una informació al carrer?	comunitat lingüística					
	portuguesa	francesa	espanyola	andorrana	atalana	Total
català	20,0%	48,0%	6,7%	92,0%	60,0%	47,0%
castellà	72,0%	24,0%	93,3%	4,0%	40,0%	43,0%
català / castellà / francès	8,0%	8,0%		4,0%		5,0%
francès		20,0%				5,0%
total	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%

Taula 23. Llengua utilitzada pels altres al carrer.

Quina llengua utilitzen els altres al carrer?	comunitat lingüística					
	portuguesa	francesa	espanyola	andorrana	atalana	Total
català	20,0%	12,0%	6,7%	8,0%	30,0%	14,0%
castellà	48,0%	60,0%	93,3%	84,0%	60,0%	68,0%
català / castellà	16,0%	12,0%		8,0%	10,0%	10,0%
francès	8,0%	16,0%				6,0%
portuguès	8,0%					2,0%
total	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%

Des d'una perspectiva de relacions més íntimes i personals, observem que els andorrans constitueixen un grup força tancat en ells mateixos, la qual cosa fa que es relacionin amb connacionals bàsicament, com es pot deduir del 92% en l'ús de la llengua amb els amics. La comunitat catalana manté uns nivells sem-

blants en l'ús declarat de les llengües d'ús, de manera que majoritàriament es relacionen amb altres persones de parla catalana en un 60%, però hi ha una part del col·lectiu que ho fa amb la comunitat espanyola, tot expressant-se en castellà, en un 30%.

També podem remarcar unes dinàmiques semblants en les relacions personals dels altres grups estrangers (vegeu taula 24). Pel que fa a la comunitat espanyola, podem afirmar que es relacionen bàsicament en castellà com ho indica el 93,3%. Els francesos també mostren un índex alt en l'ús del francès, un 68%, encara que hi un 20% que diuen que utilitzen també el català i el castellà, a més del francès, la qual cosa pot esdevenir pel fet que són els estrangers residents més antics al país juntament amb els espanyols d'origen català. Els portuguesos mantenen el portuguès en un 36% en les seves relacions personals, però mostren una clara tendència envers el castellà, amb un 40% d'ús.

Taula 24. Llengua dels amics.

Quina llengua parlen els teus amics?	comunitat lingüística					
	portuguesa	francesa	espanyola	andorrana	catalana	Total
català		4,0%		92,0%	60,0%	30,0%
castellà	40,0%	4,0%	93,3%		30,0%	28,0%
català / castellà igual	4,0%	4,0%	6,7%	8,0%	10,0%	6,0%
francès / portuguès	36,0%	68,0%				26,0%
català / castellà / altres	20,0%	20,0%				10,0%
total	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%

Per acabar, amb relació als usos lingüístics de caràcter personal, com la lectura i l'escriptura, podem observar que, en general, es produeixen en la mateixa llengua en què es va fer l'escolarització: els francesos en francès, en un 84%, i els espanyols en un 90%, aproximadament. En el cas dels andorrans i dels catalans, el nivell d'ús baixa a favor del castellà perquè l'escolarització va ser feta en castellà majoritàriament, per una banda, perquè l'escola andorrana no va començar l'ensenyament primari fins a l'any 1985 i, per tant, el sistema educatiu andorrà estava a les mans dels sistemes espanyol i francès bàsicament (hi havia les escoles congregacionals que feien ensenyament en català, però tenien un pes molt minoritari), i per l'altra, perquè a Espanya l'ensenyament tot just anava incorporant el català com a llengua vehicular. En els portuguesos, hi ha clarament la tendència a l'espanyolització en l'ús, de manera que mostren uns percentatges semblants en l'ús del portuguès i del castellà pel que fa a la lectura i a l'escriptura (vegeu taules 25 i 26).

Taula 25. Lectura per plaer.

Lectura per plaer	comunitat lingüística					
	portuguesa	francesa	espanyola	andorrana	atalana	Total
català	16,0%	8,0%		52,0%	30,0%	22,0%
castellà	32,0%		86,7%	12,0%	30,0%	27,0%
català / castellà igual	28,0%	8,0%	13,3%	28,0%	40,0%	22,0%
francès / portuguès	24,0%	84,0%		8,0%		29,0%
total	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%

Taula 26. Escripura per plaer.

Escripura per plaer	comunitat lingüística					
	portuguesa	francesa	espanyola	andorrana	atalana	Total
català		8,0%	6,7%	76,0%	40,0%	26,0%
castellà	48,0%		93,3%	12,0%	50,0%	34,0%
català / castellà igual	4,0%	8,0%		8,0%	10,0%	6,0%
francès / portuguès	48,0%	84,0%		4,0%		34,0%
total	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%

4.5.3. Llengües d'ús i comportament lingüístic en espais institucionals

Com podem veure en la taula 27, la llengua catalana té un paper preponderant quan es tracta de l'Administració pública. Així, l'ús del català representa un 72% del total de les interaccions declarades quan hom s'adreça al Govern. En el cas dels andorrans, observem un 100% en l'ús, i en els espanyols i els portuguesos, una xifra al voltant del 53%. Amb tot, però, cal assenyalar que per a aquestes dues comunitats lingüístiques l'ús del castellà també oscil·la entre un 40 i un 44%, respectivament. La comunitat francesa, en canvi, utilitza algunes vegades el francès, concretament un 16%.

Taula 27. Llengua utilitzada quan s'adreça al Govern.

Quina llengua empra quan s'adreça al Govern?	comunitat lingüística					
	portuguesa	francesa	espanyola	andorrana	atalana	Total
català	52,0%	68,0%	53,3%	100,0%	90,0%	26,0%
castellà	44,0%	8,0%	40,0%		10,0%	34,0%
català / castellà		8,0%	6,7%			6,0%

Quina llengua empran quan s'adreça al Govern?	comunitat lingüística					
	portuguesa	francesa	espanyola	andorrana	atalana	Total
francès	4,0%	16,0%				34,0%
total	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%

Una primera constatació quant a la llengua d'escolarització és que la població objecte d'estudi ha cursat estudis bàsicament en la llengua oficial del país d'origen, ja que molts residien en el lloc de procedència (vegeu taula 28). Tan sols podem apreciar una trilingüïtzació en el cas de la població andorrana, que, pel fet que a Andorra hi conviuen tres sistemes educatius diferenciats declara haver seguit estudis en les llengües majoritàries a Andorra, ja que com que es tracta de població adulta, l'Escola Andorrana encara no era present a totes les parròquies del Principat.

Si observem la llengua parlada amb els companys d'escola, és a dir, amb els iguals, i en relació amb la llengua vehicular de l'escola, veiem que hi ha una alta correspondència entre la llengua de les classes i la llengua parlada al pati (vegeu taules 29 i 30). Així, en el cas dels entrevistats que havien cursat les classes en català en un 80% declaren que la llengua utilitzada amb els iguals era la catalana. Semblantment passa amb els subjectes escolaritzats en castellà, amb un 70,8% d'ús de l'esmentada llengua. Mentre que per als escolaritzats en francès observem que mentre un 62,5% mantenen aquesta llengua entre els companys, hi ha un 20% que parlen en català, fet que és causat per l'alt nombre d'andorrans escolaritzats en aquest tipus de centres, durant la dècada dels 80.¹³ En el cas dels portuguesos, el 100% declaren que parlen portuguès perquè l'escolarització la van fer a Portugal en tots els casos.

Si analitzem el tipus d'escola on els entrevistats portarien el fill, podem observar que la comunitat andorrana en un 74% es decanta per l'escola en llengua catalana, com l'escola pública andorrana o les escoles congregacionals (Janer, Sant Ermengol i Sagrada Família), i en un 26% per la francesa. El sistema espanyol, en canvi, no apareix com a elecció per als andorrans. La comunitat catalana, semblantment als andorrans, es decanta majoritàriament per l'ensenyament en català en un 75%, i, en una proporció molt menor per l'escola espanyola, el 20% (vegeu taula 31).

La comunitat francesa majoritàriament tria l'escola en francès en un 82%. En canvi, els portuguesos trien en un 50% l'ensenyament en francès i en un 38% l'escola andorrana. Tan sols un 12% s'inclinen per l'escola en castellà. Finalment, podem observar que els espanyols opten principalment per l'escolarització en castellà, un 46,7%, i en francès un 33,3%. Hi un petit col·lectiu del 20% que prefereix l'Escola Andorrana.

13. Per a més informació sobre l'evolució del sistema escolar a Andorra, vegeu Bastida (1987).

Taula 28. Llengua en què es va fer l'escolarització.

Llengua de les classes	comunitat lingüística				
	portuguesa	francesa	espanyola	andorrana	atalana
en català				32,0%	60,0%
en castellà		4,0%	100,0%	20,0%	40,0%
en francès	16,0%	96,0%		48,0%	
en portuguès	84,0%				
total	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%

Taula 29. Llengua parlada amb els companys d'escola.

Quina llengua parles amb els companys d'escola?	comunitat lingüística				
	francesa	espanyola	andorrana	atalana	total
català			72,0%	50,0%	23,0%
castellà		86,7%	12,0%	20,0%	20,0%
català i castellà	8,0%	13,3%	16,0%	20,0%	10,0%
francès o portuguès	92,0%			10,0%	47,0%

Taula 30. Relació entre la llengua de les classes i la llengua parlada amb els companys.

Quina llengua parlaves amb els companys?	llengua de les classes				
	català	castellà	francès	portuguès	total
català	80,0%	16,7%	20,0%		24,0%
castellà	6,7%	70,8%	7,5%		21,0%
català i castellà	13,3%	8,3%	10,0%		8,0%
francès o portuguès		4,2	62,5%	100,0%	47,0%
total	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%

Taula 31. Tipus d'escola on portaria els fills.

Tipus d'escola on portaria els fills	comunitat lingüística					
	portuguesa	francesa	espanyola	andorrana	atalana	Total
andorrana	38,0%	12,0%	20,0%	38,0%	65,0%	32,0%
espanyola	12,0%	4,0%	46,7%		20,0%	13,0%
francesa	50,0%	82,0%	33,3%	26,0%	5,0%	45,0%
Janer, Sant Ermengol				36,0%	10,0%	10,0%

Per acabar, quant al fet de veure la televisió en català, podem observar que el 39% de la població entrevistada veu la televisió en català regularment, excepte el grup d'espanyols, que afirmen que la veuen només de tant en tant. Un 24%, en canvi, afirma que no veu gairebé mai la televisió en llengua catalana, principalment el grup d'espanyols, un 53% dels quals assegura que no opta per aquests canals (vegeu taula 32).

Si observem, en canvi, la taula 33, podem veure que la tendència en tots els grups és cap a la llengua nacional del lloc d'origen. Així, doncs, podem observar que en tots els grups el percentatge respecte als altres programes és cap a aquesta llengua. Mentre que els andorrans (64%) i catalans (60%) majoritàriament veuen els telenotícies en català, en el cas del espanyols i dels francesos ho fan en castellà (73,3%) i en francès (76%), respectivament. Els portuguesos s'inclinen bàsicament pel castellà si considerem la suma dels qui afirmen que ho fan sempre en castellà o en castellà i català, un 88%. Exclusivament en català tan sols el 4% de la població afirma que ho fa en aquesta llengua.

Taula 32. Veus la TV en català diàriament?

Veus la TV en català?	comunitat lingüística					
	portuguesa	francesa	espanyola	andorrana	catalana	Total
sí, regularment	36,0%	20,0%		72,0%	70,0%	39,0%
sí, de tant en tant	52,0%	52,0%	46,7%	12,0%	10,0%	37,0%
no, gairebé mai	12,0%	28,0%	53,3%	16,0%	20,0%	24,0%
total	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%

Taula 33. Llengua dels telenotícies.

Llengua del telenotícies	comunitat lingüística					
	portuguesa	francesa	espanyola	andorrana	catalana	Total
català	4,0%			64,0%	65,0%	23,0%
castellà	32,0%		73,3%	16,0%	20,0%	25,0%
català o castellà igual	56,0%		26,7%	20,0%	10,0%	24,0%
francès o portuguès	8,0%	76,0%				21,0%
català / castellà / francès		24,0%			10,0%	7,0%

5. CONCLUSIONS

Pel que fa a l'ús del català, una primera constatació és que tothom reconeix que la llengua oficial a Andorra és el català. És la llengua predominant en tots els àmbits públics i privats, i la més utilitzada pels andorrans i els residents catalans. Els residents estrangers també la utilitzen majoritàriament quan s'adrecen a alguna institució pública, però en la resta d'àmbits (familiar, social i laboral) el castellà obté una presència significativa.

Així, doncs, si tenim en compte les percepcions que tenen els diversos grups sobre la llengua d'ús i l'estructura social, podrem comprovar que el català es considera una llengua de prestigi social. En els oficis amb una forta càrrega institucional (ministre, funcionari o policia), al català se li atorga un ús preponderant. Semblantment ocorre en el cas de les professions liberals i dels serveis bancaris. En el cas de l'esport, la percepció de l'ús del català disminueix, i augmenta l'ús del castellà i, a l'altre extrem de la balança, podem assenyalar el sector comercial i els oficis de baixa qualificació (paletes, fusters...), on la representació social del català es considera molt minsa, mentre augmenta l'ús del castellà.

Quant a les percepcions sobre l'ús del català, observem que varia en funció de les comunitats lingüístiques a què ens referim. Així, doncs, per als grups catalanoparlants, andorrans i catalans, el català és molt útil per raons de caràcter identitari i afectiu i també per raons de tipus sociolaboral. En els exogrups, la visió predominant és la de poca utilitat perquè consideren que el pes demogràfic dels castellanoparlants condiciona la llengua de contacte intergrup. A més, la distància sociopsicològica amb els andorrans i l'alt grau de segmentació social no afavoreix l'acostament a la cultura andorrana, ni l'adquisició de la llengua catalana per part dels immigrants ja que les relacions de lleure es duen a terme entre connacionals.

Un element essencial en la justificació per no adaptar-se lingüísticament a la llengua catalana és el fet que la població autòctona –els andorrans– sigui poliglota, la qual cosa afavoreix la percepció, en un sector d'immigrants, que no cal aprendre el català per relacionar-se socialment, atès que els andorrans solen acomodar-se a l'idioma del seu interlocutor.

La representació social de les condicions socioeconòmiques en què viu cadascun dels grups lingüístics mediatitza el comportament intergrup i afavoreix l'adopció d'un determinat codi lingüístic. Així mateix, hem vist que per als andorrans l'estatus social és un element configurador de l'andorranitat, i que influeix a l'hora d'establir xarxes de relacions socials. En conseqüència, el grup de portuguesos és el grup més allunyat de la població autòctona pel tipus de feines que desenvolupen, i sovint es relacionen més amb els espanyols, fet que reforça l'adquisició del castellà prioritàriament.

Tant els andorrans entrevistats com els residents estrangers consideren que el fet de parlar català afavoreix la integració en la comunitat andorrana. Les per-

cepcions manifestades fan referència a les funcions simbòliques de la llengua catalana al Principat: la llengua és sentida com un element distintiu de la identitat andorrana, un factor de proximitat i de convergència psicològica amb aquells individus que parlen català, un signe de respecte i de voluntat aproximativa a la cultura del país i, finalment, un signe de permanència al país i d'assimilació dels valors ideosincràtics.

Una altra llengua amb un grau d'implantació considerable és el castellà, no solament com a resultat de l'important contingent de castellanoparlants que viuen a Andorra, sinó perquè és també la principal llengua d'interacció i d'intercanvi entre els diversos grups lingüístics que conviuen en l'ecosistema andorrà, entre els quals té un valor clarament instrumental. Aquest fet provoca que sigui la llengua més emprada en l'àmbit socioeconòmic i que sigui la llengua que aprenen abans els portuguesos.

Entre les raons expressades pels portuguesos per aprendre el castellà preferentment trobem: primer, és la llengua més parlada en àmbits públics i té un paper instrumental; segon, el pes demogràfic dels espanyols és molt superior; tercer, possibilita una xarxa de relacions socials més àmplies; quart, consideren que és una llengua més fàcil per la seva similitud amb el portuguès; cinquè, es considera més útil, en el cas de tornar a Portugal, per les seves relacions econòmiques amb l'Estat espanyol; sisè, el lloc de procedència de la població portuguesa, que majoritàriament prové del nord de Portugal, fa que les relacions amb Galícia i amb el castellà siguin freqüents, fins i tot, abans de l'arribada al Principat. I, per acabar, la percepció generalitzada que els andorrans són trilingües i que s'adaptin a l'interlocutor que parla una altra llengua diferent de la catalana, la qual cosa és percebuda com un signe de flexibilitat social.

El francès té una extensió menor que el castellà en utilització, però és una llengua amb més prestigi dins d'Andorra, de manera que molts andorrans i residents opten perquè els seus fills estudiïn a les escoles franceses existents al país. Atès que la majoria de la població francesa es concentra al nord del país (Encamp i Canillo), la presència del francès a la resta de parròquies del Principat és molt menor, i és bàsicament utilitzada com a llengua intragrupal entre els francesos.

El català, el castellà i el francès són les tres llengües més utilitzades en els àmbits d'interacció social i econòmica a Andorra, però no per tota la població i en el mateix grau. Així, doncs, podem parlar d'una certa trilingüïtzació per part del grup d'andorrans (català, castellà i francès), els quals coneixen els tres codis esmentats i els utilitzen en funció de la situació, però no per part dels exogrups, els quals mantenen bàsicament la seva llengua d'origen llevat del cas dels portuguesos, que s'inclinen cap a l'ús del castellà en els seus contactes intergrupals.

La presència d'aquestes tres llengües no s'explica tan sols pel pes demogràfic dels grups poblacionals existents a Andorra, ja que el nombre de portuguesos és major que el de francesos, sinó per la ubicació fronterera del país, entre Espanya i

França; per les relacions històriques i els lligams polítics amb ambdós països, pel fet que es tracta d'un país turístic, amb nombrosos visitants d'aquestes nacionalitats, i pel fet que el sistema educatiu ha contribuït a reproduir aquesta presència tripartida lingüísticament (escola espanyola, francesa i andorrana). Aquest trilingüisme també està reforçat perquè la recepció dels mitjans de comunicació social es realitza en les tres llengües, la qual cosa n'afavoreix el coneixement i l'ús.

Així, la majoria de la gent parla almenys dues d'aquestes llengües i les entén totes tres. D'altres llengües com el portuguès, el gallec, l'anglès, holandès, el tagal i l'àrab...) són presents a Andorra en funció de les comunitats d'origen estranger que les parlen, però són utilitzades exclusivament en els àmbits privats i en les relacions entre les persones pertanyents a aquests grups estrangers.

BIBLIOGRAFIA DE REFERÈNCIA

- BALLARÍN, Josep (2004): "La interrelació entre la identitat cultural de la població andorrana i els seus usos lingüístics", tesi doctoral llegida a la Facultat de Filologia de la UB.
- BASTIDA, Roser (1987): *Cent anys d'ensenyament a Andorra. 1882-1987*. Andorra la Vella: col·lecció "Història d'un poble", 3.
- BOIX, Emili i FARRÀS, Jaume (1996): "Ideologies, coneixements i usos lingüístics dels estudiants de secundària d'Andorra", *Annals 1994*. Andorra la Vella: Institut d'Estudis Andorrans, pp. 103-133.
- DUURMA, J. C. (1994): *Self-determination, Statehood and International Relations of Microstates: The Cases of Liechtenstein, San Marino, Mónaco, Andorra and Vatican*. Netherlands: University of Leyden.
- JODELET, Denise (1989): "Représentations sociales: un domaine en expansion", dins Denise Jodelet (coord), *Les représentations sociales*. París: Presses Universitaires de France. Pàg. 31-61.
- LAMUELA, Xavier (1994): *Estandardització i establiment de llengües*. Barcelona: Edicions 62
- LIXFELD, Volker (1983): *Les llengües d'Andorra. Les relacions entre les estructures socials i les lingüístiques en un estat multiètnic*. Tesi doctoral llegida a la Ruhr-Universität Bochum. (trad. cat. de *Die Sprachen Andorras. Beziehungen zwischen linguistischen und sozialen Strukturen in einem multiethnischen Staat*.)
- MINISTERI DE JUSTÍCIA I INTERIOR (2001): Recull Estadístic General de la Població d'Andorra, a: <http://estudis-estadistica.finances.ad/deebdee1.asp> Actualitzat el 20/1/2003.

- NOTÓ, Pere i PANYELLA, Maria (1982): “Andorra 80: una recerca psicosociolingüística”, *Treballs de Sociolingüística Catalana*, 4.
- NOTÓ, Pere (1983): *La identitat andorrana. Una recerca psicosociològica*. Tesis doctoral llegida a la Facultat de Filosofia i Lletres de la UAB.
- PUIG, Gentil (1988): “Reflexions sobre llengua i identitat”, dins *Treballs de Sociolingüística Catalana*, 7, 31-56.
- QUEROL, Ernest (2002): *Usos i representacions socials del català a Andorra*. Treball d'investigació encarregat pel Govern d'Andorra, no publicat.
- TAPINÓS, Georges (1987): “*Rapport sur l'immigration en Andorre. Diagnostic et perspectives*”. Informe no publicat, encàrrec del Govern d'Andorra.
- VALLVERDÚ, Francesc (1993): “Sobre el capgirament de la substitució lingüística. Un suggeritiu estudi de Joshua A. Fishman”, *Treballs de Sociolingüística Catalana*, 11, pàg. 17-18.
- VILADOT, Maria Àngels (1993): *Identitat i vitalitat lingüística dels catalans*. Barcelona: Columna.